

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОРОТКИХ ОПОВІДАнь П.БІКСЕЛЯ

Ю.В.Ніколаєва

(викладач, Ізмаїльський державний гуманітарний університет)

В предлагаемой статье исследованы лингвостилистические особенности малой прозы, в частности кратких рассказов П.Бикселя: «Молочник» („Der Milchmann“), «Дочь» („Die Tochter“), «С моря» („Vom Meer“), «Мужчины» („Die Manner“), «Сан-Сальвадор» („San-Salvador“), «Господин Гигон» („Herr Gigon“).

The article analyses linguostylistic peculiarities of the short prose. The research is based on the short stories by Peter Bixel “Milkman”, “Daughter”, “From the sea”, “Men”, “San-Salvador”, “Mister Gigon”, “Timber”.

Вивченням специфіки коротких оповідань займалися такі вітчизняні та зарубіжні дослідники, як Ю.Перлина, І.Млечина, А.Науменко, І.Сахаров, А.Іванченко; Е.Ланггессер, К.Ціротт, Р.Хіппе, Г.Айзенрайх, Е.Каретті. У науковій літературі (1; 2) зазначається, що відмінність між коротким та стислим оповіданнями полягає не в обсязі, а в полісемантизації значень слів. О.Науменко розглядає коротке оповідання як проміжний етап його розвитку від короткого до стислого (2). Вивченню цього жанру присвячено дисертацію Ю.Перлини, де авторка підкреслює значення символізації семантики слів. М.Брандес наголошує на ролі коротких речень, які вона вважає головною особливістю короткого оповідання (3). Перші короткі оповідання були близькі до ескізів з життя (4), але сьогодні для них характерна завершеність, яка досягається завдяки використанню анафори, еліпсису, синтаксичного паралелізму, часових і причинових відношень (5). Оповідання П.Бікселя відрізняються використанням сатири, гротеску та гумору, які виступають як стилістичні засоби. Щодо появи короткого оповідання, то його розглядають як прадавню форму стислого оповідання (2) чи пов'язують виникнення цього жанру з творчістю М.Фріша (60-70 рр.). Дослідники відносять твори П.Бікселя до проміжного ступеня розвитку жанру стислого оповідання, що створюється завдяки провідній ролі полісемантизації. Це мовне явище, коли первинна семантика відходить на задній план, а переносне значення відіграє визначальну роль. Таким чином, у короткому оповіданні створюється друга, «філософська» площина. Обсяг оповідання виступає при цьому другорядним чинником. Сам термін "коротке оповідання" виник у 70-80 рр. ХХ століття. Поряд з літературними особливостями (відкритість фіналу, відсутність сюжету, панорамна техніка), підкреслюється простота, невимушеність, жвавість та динаміка мови короткого оповідання (4). Водночас виявляються такі жанрові особливості, як символічність, метафоричність, натяки, завдяки чому відкривається глибинний філософський підтекст.

Мета нашого дослідження – вивчити лексико-граматичні та синтаксичні стилістичні засоби в оповіданнях письменника. За нашою вибіркою, у коротких оповіданнях П.Бікселя переважають стилістичні засоби на основі прямого значення, що надає оповіді динаміки, простоти та невимушеності. В короткому оповіданні імітовано розмовну мову. У зв'язку з цим говорять про «мистецтво замовчування та поетичну недомовленість» творів П.Бікселя, що дає авторові можливість на кількох сторінках утілити глибинний зміст, тобто підняти важливі проблеми людського буття через показ буденних ситуацій (4).

Найбільш поширеним стилістичним засобом на лексико-граматичному рівні виступають повтори різних видів, що становить 55% від зафіксованих нами одиниць. Нижче подаємо у відсотках типи повторів, виявлені в коротких оповіданнях П.Бікселя:

- 1) граматичний паралелізм *grammatischer Parallelismus* – 54%;
- 2) змістові повтори *begriffliche, sinnvarierte Wiederholungen* – 11%;
- 3) синтаксичні повтори *syntaktische Wiederholungen* – 8,2%;
- 4) анафора *Anapher*, епіфора *Epipher*, етимологічні повтори *etymologische Zusammensetzungen* – по 7,5%;
- 5) анадиплоза *Anadiplose* – 3,1%;
- 6) кільцевий повтор *Ringwiederholungen* – 1,3%;

Дослідники (2; 3) виділяють два основні різновиди повторів, зокрема повтори як засоби експресивності та засоби досягнення когезії тексту. Превалюючий у творах письменника граматичний паралелізм виконує архітектонічну композиційну функцію.

У більшості контекстів повтори є провідними тематичними лейтмотивами. Але в прямій мові вони використовуються для вираження внутрішнього стану мовця. Синтаксичний паралелізм виконує архітектонічну композиційну функцію у творах. Так, у оповіданні «Чоловіки» автору вдається за допомогою багаторазового повтору слова *жінка (Frau)* досягти структурної єдності тексту, що виступає як «цементуючий елемент» (6, 182), котрий пов'язує окремі частини твору між собою. В усіх аналізованих оповіданнях П.Бікселя часто вживаною є лексема «чекати» („*warten*“, „*erwarten*“) у різних варіаціях, завдяки чому створюється провідний лейтмотив очікування.

У оповіданні «Дочка» на основі повторів іншомовних слів *Parfüm, Modejournal, Portemonnaie, Zigaretten* письменнику вдається виділити ті ознаки молодого покоління, які відрізняють його від покоління своїх батьків. Завдяки чому у творі актуалізовано ключову антитезу *батьки-діти*, що допомагає читачам краще зрозуміти головну ідею твору: батьки та діти є представниками різних поколінь, і конфлікт між ними слід сприймати по-філософськи. У цьому творі з перших слів експліцитно виражений мотив очікування. У першому абзаці наявний триразовий повтор слова *чекати (warten)*. Автор характеризує сучасну молоду дівчину, яка живе у місті, її спосіб життя докорінно відрізняється від того, як живуть батьки. Вживання повторів у оповіданні «Деревина» („Holzwolle“): *Glas-Glaswaren-Glaswarenhandlungen* скло – скляні вироби – магазини зі скляними виробами дозволяють читачеві сприйняти лексему *скло* як символ нестабільності сучасного життя, де скло символізує мінливість сьогодення, а повторення слова *деревина* („Holzwolle“) у різних варіаціях перетворює його на символ-антитезу щасливого минулого головних героїв оповідання.

Часто повтори на початку речення передають у оповіданнях П.Бікселя буденність життя «маленької людини». Розглянемо деякі з них. Завдяки багаторазовій анафорі у контексті оповідання «Молочник»: „*Der Milchmann schreibt ...*“, „*Der Milchmann kommt...*“, „*Der Milchmann kennt...*“ складається враження одноманітності життя сучасних людей (7, 34). Епіфора «*...den verbeulten Topf*» стає головною ознакою пані Блум, за якою її впізнає пан молочник: „*Der Milchmann kennt Frau Blum nicht, aber er kennt ihren verbeulten Topf.*“ Якщо точніше, то Молочник не знає пані Блум, але він впізнає її розбитий горщик (7, 35). Повтори лексем *знати (kennen, kennenlernen, kennt)* сприяють актуалізації лейтмотиву знайомства, теми самотності людей у сучасному суспільстві: „*...die ihre Pflicht tun, sonntags und werktags*“ (7, 36). Таким чином, в оповіданнях актуалізовано тему «маленької людини», яка сумлінно день за днем виконує свою роботу, але при цьому залишається ніким не поміченою (4, 172). П.Біксель навіть не дає імен своїм героям. Він наголошує на тому, що сучасному суспільству бракує нормального спілкування. Домінантним у контекстах виступають лейтмотиви *страх, провина та вибачення*, про це свідчать повтори слів *боятися (fürchten)*, *вибачатися (entschuldigen)*, *провина (Schuld)*. В інших коротких оповіданнях П.Бікселя, як у творах «Чоловіки», «Дочка», «З моря», КС: *страх (fürchten) – провина (Schuld) – вибачення – Entschuldigung* утворюють наскрізні логічні доміанти, а мотив самотності, виражений завдяки граматичному паралелізму, простежується в усіх аналізованих оповіданнях.

Друге місце за частотністю на лексичному рівні посідають епітети (19%), переважають утворення на основі прямого значення, тобто, конкретизуючі епітети (*konkretisierende Epitheta*), які становлять 71% від зафіксованих нами епітетів. Саме вони зумовлюють емоційно-нейтральний тон оповідань. Так, у оповіданні «Пан Гігон» завдяки використаним конкретизуючим епітетам письменнику вдалося детально відтворити оточуючий світ предметів, які впливають на людей та їх помисли. Оціночні епітети (*bewertende Epitheta*) становлять 20%. Наприклад, у оповіданні «Чоловіки» за допомогою таких епітетів, як *feine Haut, zarte Hände, schönes Haar, zeirlich, weiche Stimme* автор привертає увагу читача до рис жіночності, виражаючи хороше ставлення до жінок. Це, в свою чергу, створює домінантну в даному контексті антитезу *жінки-чоловіки*.

Важливу роль на лексико-граматичному рівні відіграє перелік (19%), зокрема його різновиди: акумуляція (*Akkumulation*) – 87%, клімакс (*Klimax*) – 8%, антиклімакс (*Antiklimax*) – 5%.

Використовуючи перелік, у оповіданні «З моря» („*Vom Meer*“) П.Біксель демонструє зміну внутрішнього настрою героїв. У цьому творі йдеться про внутрішню напругу та нетерплячість жінки, котрі дедалі слабшають. У нижчеподаному контексті показано зміну внутрішнього світу героя: «*Noch im Treppenhaus reißt sie ihn auf, blättert ihn durch, bleibt von der Wohnungstür stehen, liest den Satz fertig, greift blind nach der Türfalle*». Цей приклад може бути розглянутий як антиклімакс. Наведемо ще один подібний зразок із цього ж оповідання: «*Sie faltet den Brief, faltet ihn noch ein mal, faltet ihn zu einem kleinen Paket, öffnet ihn, streicht ihn glatt und denkt nach*» (7, 45). У зазначеному контексті дія антиклімакса підсилюється триразовим повтором слова *згорнути (falten)*, завдяки чому письменнику вдалося передати внутрішню напругу почуттів героя, який механічно згортає листи в очікуванні чогось нового.

У короткому оповіданні «Сан-Сальвадор» П.Біксель використовує багато складних довгих речень, що загалом не характерні для його творчості. Увесь твір базується на широкорозгалуженій системі перелічень, завдяки чому автору вдалося виразити динаміку напруги внутрішнього світу героя, який постійно згадує про Південну Америку, про знайому жінку, але все ж таки не наважується зробити рішучий крок, у нього на душі неспокойно: ... *räumte die Zeitungen vom Tisch, überflog dabei die Kinoinserten, dachte an etwas...* або *Nachdem er mehrmals seine Unterschrift, seine Initialen, und dann die Adresse und die Wellenlinien, dann die Adresse seiner Eltern auf einem Blatt gezeichnet hatte, nahm er den neuen Bogen* (7, 50). В оповіданні «Дочка» використано перелічення, в основному це прості іменники, за допомогою яких створено ефекти динамічності та невимушеності: *verschiedene Fläscher ind Döschen, einen Hocker aus marrokanischem Leder, einen Schachtel Zigaretten* (7, 66). Завдяки цьому стилістичному засобу письменник демонструє в контексті оповідання жвавість та безпосередність молоді дівчини й уодночас усього молодого покоління.

Помітне місце у творах П.Бікселя посідають метафори, які становлять 19% від загальної кількості зафіксованих нами одиниць лексико-граматичного рівня: прості метафори – 44%; персоніфікація (Personifizierung) – 38%; синестезія (Synästhesie) – 12,5%, деперсоніфікація Entpersonifizierung – 6,3%. Тенденція вживання простих метафор з метою зосередження уваги читача на основних моментах твору задля кращого розуміння головної думки простежується в усіх оповіданнях. Так, наприклад, у «Чоловіках» („Männer“) метафора набуває порівняльного відтінку деперсоніфікації, коли молода дівчина сприймається іншими лише як лялечка (*Püppchen*), річ (*Ding*) або метелик (*Schmetterling*): *Sie ist ein Püppchen, ein kleines Ding, ein Schmetterling* (7, 11). Так автор виражає зневажливе ставлення оточуючих до цієї жінки, філософськи осмислюючи знецінення духовного світу людини та перетворення її на річ. Метафора *Rehaugen* (очі косулі), яку виділено в окреме речення в оповіданні «Дочка», вирізняється серед інших метафор. П.Біксель виокремлює героїню з-поміж інших людей, зокрема серед старшого покоління її батьків. Використана автором синестезія *м'який голос- weiche Stimm, ніжний шелест-sanfter Geräusch* в оповіданні «Чоловіки» характеризує головну героїню та зображену автором атмосферу навколо неї.

В оповіданні «З моря» („Vom Meer) йдеться про людину, котра пише листа, згадуючи про свої захоплюючі подорожі до моря, різних міст. За допомогою метафори лише в одному реченні *Vielleicht ist das Meer nicht so lächerlich* (можливо, море не таке смішне) (7, 46) автор звертає увагу на протиріччя: позитивне враження героя від моря, де він не почував себе добре та затишно. В короткому оповіданні «Молочник» („Der Milchmann“) завдяки метафорі *unappetitlich saubere Hände* (неапетитно чисті руки) (7, 36) автор викликає у читача негативне ставлення до цього персонажа. Метафора-символ – *деревина* в однойменному оповіданні «Деревина» (*Holzwohle* уособлює щасливі дні минулого головної героїні. Розповідаючи про медведиків з дитинства, вона завжди згадує про деревину: *«Sie groß und gelb. Und sie hatten etwas drin, das man in der Holzwohle suchte. Jetzt ist er kaputt»* (7, 29) і наголошує, що сьогодні у магазинах скляних виробів немає таких ведмедиків: *«In Glaswarenhandlungen fühlt man die Sehnsucht nach ihm»* (7, 29). Таким чином, П.Бікселю вдалося передати ностальгічні почуття героїні твору.

Важливу роль відіграють у коротких оповіданнях П.Бікселя порівняння, які складають 4,8% від усіх зафіксованих нами одиниць. Переважають порівняння на основі прямого значення (86%), вони виконують функцію уточнення. Таку саме функцію наочного уточнення виконують порівняння в оповіданнях «З моря» *«Geruch wie ihn Briefe haben»*, де запах моря порівнюється із запахом листів (7, 45); «Чоловіки», в якому зображувана жінка порівнюється із річчю, з метеликом, з маленькою лялечкою: *... ein kleines Ding, ein Püppchen, ein Schmetterling* (7, 11) та очі жінки порівнюються з очима косулі: *«Rehaugen»* (7, 11).

На синтаксичному рівні було виділено наступні стилістичні засоби: відокремлення – 26%; парентеза – 23%; еліпсиси – 22%; пролепси – 15%; ізоляція – 7,7%; анаколуф – 6,4%.

Провідну роль серед зафіксованих стилістичних засобів відіграє відокремлення (Absonderung). Автор використовує цей засіб з метою зосередження уваги на зазначених важливих моментах або особливостях. Така тенденція простежується в усіх аналізованих оповіданнях, як-от: в оповіданні «Дочка»: *„... hatte die Haut, die feine Haut Tante Maria.“* – Вона мала шкіру, гарну шкіру тітки Марії (7, 65). В зазначеному контексті відокремлення виступає як носій додаткової інформації щодо головних рис дівчини. Ту ж саму функцію виконує відокремлення в середині речення: *«... wie sie heimkommt (die Tasche und ein Modejournal unter dem Arm) ihr Parfüm.»* (7, 65). Завдяки використаному відокремленню письменнику вдалося передати те, що відрізняє покоління дівчини від покоління її батьків. В оповіданнях П.Бікселя частотними є непоширені відокремлення в кінці речення: *«heute keine Butter mehr, leider»* (7, 35) або *«... Finger in ihre Wärme tauchen, niemand»* (7, 37). Інколи відокремлення органічно поєднується з повтором та метафорою, що підсилює його вплив, як, наприклад, у контексті оповідання «З моря»: *« der Brief, der einen Empfänger gefunden hat, ein Brief vom Meer»* (7, 46) – лист, який знайшов адресата, лист з моря.

Парентезу, тобто відокремлення в середині речення також неодноразово вжито автором. Вона може носити експресивний або неекспресивний характер. З 11 використаних письменником парентез 10 – неекспресивні. Завдяки ним П.Біксель уміло поєднує дві змістові лінії (автора та головного героя) або оцінює й коментує важливу інформацію. Письменник виступає в ролі коментатора: *«Sie wird auch heiraten (dachte er) sie wird auch...»* (Вона також вийде заміж (думав він), вона також...). У короткому оповіданні «Сан-Сальвадор» парентеза звучить емоційно-нейтрально: *«... eintrocknete und dunkel wurde (in der Papeterie garantierte man, dass sie schwarz werde) dann nahm er...»* (7, 50). В цьому випадку вона виступає як носій додаткової інформації. Інколи парентези додають реченню емоційних (іронічних) відтінків, як в оповіданні «Дочка»: *«Und wenn es vorkommt (es kann ja vorkommen, ...).»* та якщо це трапиться (це може трапитися)... (7, 67).

Помітне місце серед інших стилістичних засобів на синтаксичному рівні посідають еліпсиси. Вони використовуються П.Бікселем з метою створення ефекту динаміки та природної невимушеності. Особливо часто вони зустрічаються в оповіданні «Чоловіки»: *«Eine Kaffee bitte-danke schön-auf Wiedersehen»* (одна

кава-будь-ласка-велике спасибі-до побачення) (7, 11). Це речення імітує розмовну мову, але разом з тим надає їй іронічної забарвленості. В оповіданні «Молочник» еліптичне речення: «Сьогодні більше немає, на жаль, масла» («*Heute leider keine Butter mehr*») повторюється двічі, при тому, що в українському перекладі ми не можемо опустити дієслово, а в німецькому варіанті воно є зрозумілим з контексту (7, 35). Вживаючи еліптичні речення, автор штучно відтворює комунікацію між людьми за допомогою листування, в якому бракує слів, емоцій, де все здійснюється механічно. Наприклад, в оповіданні «Молочник» («*Nicht der Rede wert*“: „10 Rappen zu wenig“) (7, 35). «Маленькі» люди, які щодня виконують свою роботу, не маючи можливості нормально спілкуватися. Вони листуються, щоб обмінятися інформацією, не зважаючи на емоції та почуття. За допомогою використаних неповних речень П.Біксель наголошує на тому, що у сучасному житті, де кожен зайнятий своєю справою, не має, на жаль, місця тим почуттям, які роблять людину людиною.

Часто в оповіданнях П.Бікселя вживаються пролепси, котрі, як і еліпси, використано з метою мовної економії або для експресивного піднесення важливої інформації: «*das wußten sie*» (7, 67). Стилістичний вплив пролепсів підсилюється завдяки використанню повторів. Найчастіше П.Біксель використовує займенник *це* (*das*), як у оповіданні «Дочка»: «*Ja, das habe ich auch gesagt*» - Так, *це* я також говорив (7, 68). У подібному випадку займенник *це* заміщує ціле речення. Коротке оповідання має бути невеликим за обсягом, тому П.Біксель використовує еліпси та пролепси. В деяких випадках останні слугують для створення мовного портрету, водночас передаючи емоції та почуття. У оповіданні «Молочник»: «... *spielte einmal ein Blum, den konnte er*.“ завдяки використанню пролепсів письменнику вдалося підкреслити, кого саме знає конкретна людина: не будь-яку особу на прізвище Блум, а колишнього футболіста (7, 6).

Ізоляція також посідає важливе місце в оповіданнях П.Бікселя. Вживаючи цей засіб, письменник надає творам динаміки. За допомогою ізоляції автор підкреслює найважливішу інформацію в тексті, наприклад, в оповіданні «Чоловіки»: «*Eine weiche Stimme. Rehaugen*» (7, 11) – м'який голос. Очі косулі. В цьому контексті висвітлено жіночність. В оповіданні «Сан-Сальвадор» ізоляція речень служить для відображення життя з його протиріччями та браком нормального спілкування: «*er wartet auf Hildegard. Zu all dem Musik aus dem Radio*» (7, 51). Подібну функцію виконує розчленування в оповіданні «Деревина»: «*Dann sind es immer dieselbe Bilder. Sehr blauer Himmel, Wolken wie Wattebäusche und hier noch einige Aufnahme mit Madelaine*» - це завжди ті ж самі картини. Дуже блакитне небо, хмари як шматки вати та кілька знімків з Маделаїною (7, 27). Останнє речення можна розглядати як еліптичне.

З огляду на вищезазначене можна зробити висновок, що мала проза П.Бікселя вирізняється широким використанням таких стилістичних засобів, як повтори, епітети, метафори, переліки, парентези, еліпси, пролепси, які залежно від контексту виконують різні функції. За допомогою цих стилістичних засобів письменнику вдалося передати власне світосприйняття: людина у сучасному суспільстві завжди відчуває себе самотньою, майже не спілкується з іншими, чогось боїться; однак вона сумлінно щодня виконує свої обов'язки і сподівається на краще. Таким чином, П.Біксель продовжує розвивати у світлі модерністської естетики тему «маленької людини».

1. Hippe R. Interpretation. – C.-Bange Verlag, 1991.
2. Науменко А.М. Філологічний аналіз тексту. – Вінниця, 2002
3. Брандес М.П. Стилистика текста. – М., 2004.
4. Млечина И.Ю. Петер Биксель и малая проза // Вопросы литературы. – 1997. – №1-2.
5. Богатырева Н.А. Стилистика современного немецкого языка. – М., 2005.
6. Sacharov J. Wiederholungen und Leitmotive Uwe Jhonsons in Roman „Mutmaßungen über Jakob“ // Materialien des Ukrainisch-bayerischen Kongresses der Germanisten der Lviven Nationalen I. Franko-Universität, 28-31 Oktober, 2003. – München-Lviv, 2005.
7. Bichsel P. Eigentlich möchte Frau Blum den Milchmann kennenlernen. – Frankfurt am Main, 1994.